

*ԱՐԾՐՈՒՆ ԱՎԱԳՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր*

ԳԵՐՀԶՈՐ ՈՒԺԵՐԻ ԼՈՒՅՍԸ

Հայ գրականության պայծառ դեմքերից մեկը Կոստան Ջարյանն է: Ինչպես նրա կյանքը, այնպես էլ նրա գրականությունը արժանացել է տարաբնույթ գնահատումների՝ վատաբանվելուց ու հալածվելուց մինչև փառաբանում ու պանծացում: Տևականորեն ապրելով անդաստակյա վիճակի մեջ՝ գրողը այդուհանդերձ ստեղծել է մի մնայուն գրականություն, որ համահունչ էր ոչ միայն իր ժամանակին, այլև արդիական է մնում մեր օրերում: Հարուստ ու բազմիմաստ այդ գրականության էջերում Կոստան Ջարյանը կերտել է նաև հոգևորականների ուշագրավ կերպարներ: Դեռևս 1926 թ. տպագրած «Անցորդը և իր ճամփան» գրքում նա անդրադարձել է եկեղեցական սպասավորի ծանր կացությանը, որ արդյունք էր խորհրդային իրավակարգի բերած օրենքների. «Եկան, քանդեցին, տակնուվրա արին»:

Ազնվական կրոնավորի մի կերպար էլ Ջարյանը ներկայացնում է «Բակոնց գյուղի քահանան» պատմվածքում, որն առաջին անգամ տպագրվել է Բոստոնի «Հայրենիք» ամսագրում (1929, հ. 11):

Լինելով հայ գրականության փոքր ժանրի լավագույն գործերից մեկը, այնուամենայնիվ, այս պատմվածքը չի տպագրվել ո՛չ գրողի գրքերում և ո՛չ էլ Մայր Հայրենիքում: Պատմվածքում Կ. Ջարյանը առաջ է քաշում այն հարցը, որ հայ մարդու մեջ միջոտ էլ կա գերհզոր մի ուժ, որը մե՛րթ մայր բնության կերպավորում է ստանում, մե՛րթ նվիրման ու զոհողության գաղափար, մե՛րթ հավատքի խորհուրդ ու մե՛րթ էլ գործունեության ուղի դառնում: Ահա հայկական մոռացված գյուղերից մեկը, որտեղ կյանքն իր շրջապտույտն է արել, ու եկել են նոր ժամանակներ, երբ մարդիկ ոչինչ չեն հասկանում, թե իրենցից ինչ են ուզում իշխանությունները: Մարդկանց նման լուռ ու մտատանջ է նաև հայրենի հողը: Շրթները սեղմել է, գունաթափ հայացքը երկնքին հառել. «Երբ վրան քայլես, խուլ ձայն է հանում, մոկտում է, և գիտես, որ անհունորեն տխուր է»:

Բակոնց գյուղը մերձակա փուլ եկած ժայռի վիճակին է հասել: Նրա բնակիչներն էլ նման են իրենց գյուղին՝ քայքայված ու մռայլ: Ինչպես գյուղը, տխուր է նաև Տեր Մեսրոպ քահանան: Նա նայում է ու ոչինչ չի տեսնում, լսում է ու ոչինչ չի հասկանում: Մրմռում է նրա ծերունական սիրտը: Չեկայի անդամ Առաքելի պատճառով նա այլևս քահանա չէ, այլ սովորական քաղաքացի Մկրտիչ Շարամբազյանց: Տանամյակներ շարունակ իր ժողովրդին ու եկեղեցուն ծառայած Տեր Մեսրոպը աշխարհի դժբախտ մարդկանցից մեկն է հիմա: Գյուղի՝ խորհրդային իշխանությամբ մեջտեղ ընկած ամենաանպետք մարդիկ հալածում են նրան, ծաղրի ենթարկում՝ «կրոնքը թույն ա», եկեղեցին՝ չարիք: Տեր Մեսրոպը փորձում է ընդդիմանալ, նույ-

նիակ մարտիրոսության է պատրաստ, ինչպես վայել է քրիստոնյա քահանային:

Մարդիկ վախենում են եկեղեցի այցելել, և շուտով այն փակվում է: Իշխանությունները քահանային ստիպում են հրաժարման թուղթ ստորագրել: Գտնվում է «ճշմարտության» միակ ճանապարհը. եկեղեցին վերածվում է կոմերիտականների ապամբի: Կնոջը կորցրած, որդուն պատերազմում զոհ տված Տեր Մեսրոպի համար բնությունը, մայր բնությունն է մնում միակ մխիթարիչ ուժը: Նրա առջև փակված են եկեղեցու դռները, բայց բաց են հարազատ հողի գեղեցկությունները: Գնալ, ուր որ ոտքերը կտանեն, որքան որ աչքերը կտեսնեն: Նա բարձրանում է մոտակա բլուրը՝ մի վերջին անգամ նայելու իր գյուղին ու սուրբ եկեղեցուն: Ո՞ւմ պատմի իր վիշտը, իր նվաստացումը, իր ... ուրացումը: Կոշտ ու ցուրտ են ոչ միայն մարդիկ, այլև հայրենի երկիրը: Տեր Մեսրոպը մոռացել է անգամ աղոթքի խոսքերը:

Երկար թափառելուց հետո նա հանկարծ զարմանքով նկատում է, որ շուրջբլուրը զարնան տենդով է բռնված՝ հոտող աղբյուրներ ու երգող թռչուններ, ծաղկած նշենիներ ու խնձորենիներ: Կյանքի ու բնության այս արթնացումը լցնում է քահանայի հոգին, նրան հավատ ներշնչում. սա իր տունն էր: Միտքն են գալիս զգեստավորման աղոթքները. «Զգեցո՛, Տե՛ր, ինձ հանդերձ փրկութեան եւ պատմուճան ուրախութեան»: Տեր Մեսրոպը պատարագում է, ծաղիկները բուրվառում են, թռչունները՝ դայլայլում, ծառերը՝ տաղեր ու շարականներ երգում: Այստեղ լույս է, ու ծաղկել է Հայաստան աշխարհը: Տեր Մեսրոպը գյուղ է վերադառնում: Ուրիշ մի լինելիությանը լեցուն, առանց վախի, նա վերադառնում է՝ անբաժան մաս կազմելու հարազատ մարդկանց, երկրի ու աստվածների հետ. «Քար, հող, լեռ. ես ևս քա՛ր եմ, և՛ հող, և՛ լեռ»: Վճռականությամբ լցված դեպի իր ժողովուրդն ու եկեղեցին՝ Տեր Մեսրոպը կերպարանափոխվում է, անձը՝ վեհանում: Մայրենի բնության մեջ նա տեսել ու համոզվել էր, որ Աստվածը կա՝ ապրեցնող ու հուսադրող Աստվածը: Աստվածն ինքը հայրենի հողն է նաև, երգող թռչունները, ծաղկող ծառերը:

Տեր Մեսրոպն իր անարատ կյանքով ու քրիստոնեական նվիրումով հաստատում է, որ եկեղեցին հայ մարդու համար լոկ աղոթատեղի չէ: Այն նաև ոգու ազատության խորհրդանիշ է, կառուցման գաղափար, մտածողություն, ներքին համոզում ու վճռականություն: Կյանքի նման ճանապարհը շատ ստույգ է ձևակերպել Զարյանն իր «Անցորդը և իր ճամփան» գործում՝ գրելով, որ հայ մարդը իր նպատակին հասնելու համար «սուրբ է սուրբ» պիտի գնա, անցնի լեռներ ու հովիտներ, ապրի ժուժկալ կյանքով, հաղթահարի դժվարություններ՝ «ուրիշ մի լինելութեան» մեջ *ընտրյալ* դառնալու համար, հոգեկան հարստությամբ լցված լինելու ու հաղթելու համար: